

Vanagas A., 1980, Mūsų pavardės, III. Pavardės iš lotyniškos kilmės vardų, – Kalba ir mintis, Vilnius, 52–95.

Vanagas A., 1981, Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas, Vilnius.

Vanagas A., 1982, Mūsų vardai ir pavardės, Vilnius.

Zinkevičius Z., 1977, Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje, Vilnius.

Zinkevičius Z., 1980, К истории литовских личных имен восточнославянского происхождения, – Балто–славянские этноязыковые контакты, Москва, 151–156.

Zinkevičius Z., 1981, К истории литовской христианской терминологии восточнославянского происхождения, – Балто–славянские исследования 1980, Москва, 131–139.

Zinkevičius Z., 1988, [rec.] V. Maciejauskienė, M. Razmukaitė, A. Vanagas, Lietuvių pavardžių žodynas: A–K, – Blt XXIV (1) 94–105.

Zinkevičius Z., 1994, [rec.] Lietuvių kalbotyros klausimai, XXXII: Baltų onomastikos tyrinėjimai, – Blt XXIX (2) 217–220.

Zinkevičius Z., 2005, Lietuvių tautos kilmė, Vilnius.

Daiva Sinkevičiūtė

Vidas Garliauskas, **Molėtų bažnyčios krikšto ir santuokos metrikų knyga**, Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, 174 p.

Pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvoje pastebimas suintensyvėjęs bažnytinių archyvų, ypač krikšto ir santuokos metrikų knygų, tekstologinis ir lingvistinis tyrinėjimas. Pradžią lingvistiniam tyrinėjimui dar aštuntajame XX a. dešimtmetyje nepalankiomis sovietmečio sąlygomis davė Z. Zinkevičiaus studija „Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje“ (Vilnius, 1977), kurioje visapusiškai išanalizuoti Vilniaus šv. Jono bažnyčios 1602–1615 m. santuokos ir 1611–1616 m. krikšto metrikų asmenvardžiai ir paliestos kai kurios bendrojo pobūdžio antroponimikos problemos. Vėliau prof. Zinkevi-

čiaus vadovaujama Meilutė Ramonienė aprašė 1795 m. Žemaičių vyskupijos 104-se parapijose bei 24 filijose krikštytų asmenų registracijos suvestinės knygos („сводная книга“) pavardes. Tas darbas, parašytas rusų kalba, 1987 m. buvo argintas kaip kandidatinė (resp. daktaro) disertacija, bet, deja, neišspausdintas (paskelbtas tik jo autoreferatas – М. Рамонене, Литовские фамилии конца XVIII в. Автореферат диссертации кандидата филологических наук, Вильнюс, 1987). 1991 m. išleistoje išsamioje apibendrinamojo pobūdžio Vitalijos Maciejauskienės studijoje „Lietuvių pavardžių susidarymas. XIII–XVIII a.“ operuojama 1685–1731 m. Daugailių parapijos, 1740–1760 m. Linkmenų parapijos, 1678–1693 m. Užpalių parapijos ir 1652–1672 m. Videniškių parapijos krikšto metrikų knygų antroponimikos duomenimis. 1993 m. „Lietuvių kalbotyros klausimų“ 36-me tome tos pat autorės detalčiai išanalizuoti dar dviejų Kriaunų parapijos bažnytinių knygų (pirmosios jungtinės 1678–1691 m. krikšto bei 1679–1693 m. santuokos metrikų knygos ir antrosios jungtinės 1691–1719 m. krikšto bei 1696–1719 m. santuokos metrikų knygos) asmenvardžiai¹. 2001 m. Vido Garliausko paskelbti su plačiais komentarais „Lietuviški Šiaurės bažnyčios įrašai 1719–1738 metų santuokų metrikuose“². 2003 m. išspausdintas Jono Palionio darbas „XVII a. antrosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai“, kuriame pagnarinėta tos parapijos 1658–1688 m. santuokos metrikų ir 1659–1672 m. krikšto metrikų knygų onomastika. O štai visai neseniai pasirodė bene naujausias stambesnis kalbamosios rūšies minėto V. Garliausko tyrinėjimas „XVII a. Molėtų bažnyčios krikšto ir santuokos metrikų knyga“.

Recenzuojamasis V. Garliausko darbas skiriasi nuo ankstesniųjų tuo, kad jame pateiktas visas, ištisinis metrikų knygos tekstas, nesiribota vien tik asmenvardžių ir vietovardžių išskėlimu. Autoriaus laužtiniuose skliaustuose atstatomi ir lotyniškieji teksto trumpiniai, išskyrus metrikų NB (Nota bene) ir akto įrašymo datos abreviatūras (9ber, 10ber, 6ta ir pan.). Šitoks pateikimas, prisi-

¹ V. Maciejauskienė, Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai, – LKK XXXII, 1993, 34–99.

² Archivum Lithuanicum, III, 2001, 213–250.

laikant senųjų tekstų publikacijoms būdingų transliteracijos taisyklių, ypač reikšmingas lietuvių tautos istorijos tyrinėtojams, kurie ir trafaretinėse krikšto ar santuokos aktų formulėse gali rasti įdomių tam tikro krašto praeičiai pažinti duomenų. Juoba kad kai kurie metrikų įrašus darę asmenys (dažniausiai klebonai ar vikarai) į trafaretines formules yra išpaudę ir pastabų apie krikšto ar santuokų aktų dalyvių (ypač kilmingųjų) socialinę būklę, profesiją, užimamas valstybines pareigas. Turint galvoje, kad recenzuojamo darbo autorius yra baigęs klasikinės filologijos studijas, jo rekonstruoto metrikų teksto patikimumas neabejotinas. Lietuvių onomastikos tyrinėjimams toks ištinis bažnytinių metrikų tekstų skelbimas nebūtinai, bet labai svarbu, kad prie skelbiamųjų tekstų būtų pridėti jų antroponimijos ir toponimijos alfabetiniai sąrašai, žodynai.

V. Garliausko darbo turinį sudaro: Pratarinė (p. 7–8), Įvadas (p. 9–63), Molėtų krikšto įrašų knyga Nr. 1 (1682–1692) (p. 65–135), Molėtų santuokos metrikų knyga Nr. 1 (1682–1691) (p. 137–154), Vietovardžių rodyklė (p. 155–169), Šaltinių sutrumpinimai (p. 170–172) ir Zusammenfassung (p. 173–174).

Iš turinio matyti, kad darbe stinga asmenvardžių, ypač pavardžių, rodyklės. Tai nemaža darbo spraga, kurios, deja neišvengta ir kai kuriuose kituose lietuvių antroponimikos tyrinėjimuose (pvz., net ir žymios mūsų onomastikos tyrinėtojos V. Maciejauskienės minėtoje studijoje „Lietuvių pavardžių susidarymas“). Alfabetinė pavardžių rodyklė labai palengvintų tirti pavardžių geografijos bei sklaidos problemas. Tiesa, pratarinėje atsisakymas pateikti asmenvardžių rodyklę aiškinamas leidinio apimtimi ir „kai kuriomis kitomis priežastimis“. Tačiau tos „kitos priežastys“ nenurodytos, o leidinio apimtis (174 p.) gana kukli.

Plačiame įvade iš pradžios bibliografiškai apibūdinamas knygos formatas ir apskritai išorė, kuri, kaip matyti iš prieš krikšto įrašų tekstą įdėtų keturių faksimilių, nesiskiria nuo kitų ano meto Lietuvos parapijose vartotų metrikų knygų³. Bene

³ Plg. Molėtų knygos faksimiles, įdėtas V. Garliausko leidinyje (tarp p. 64–65), ir faksimiles, įdėtas leidinyje: J. P a l i o n i s, XVII a. antrosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai, Vilnius, 2003 (tarp p. 16–17).

ryškiausias išorinio pobūdžio molėtiškės knygos skirtumas tas, kad joje kartu surašyti ir krikšto, ir santuokos aktai (pastarieji knygos gale, ją apšukus). Šitaip pasielgta turbūt taupumo sumetimais. Krikšto aktų knygoje yra 663, o santuokos – 123 aktai. Kaip ir kitų ano meto parapijų metrikų knygose, joje esama trūktinų lapų, lapų su nutrupėjusiais kraštais, be to, vandens suliejimo pėdsakų. Todėl atstatyti autentišką tekstą V. Garliauskui buvo nelengva.

Po bibliografinio knygos apibūdinimo įvade platokai komentuojama krikšto ir santuokos metrikų aktų struktūra, juose pasitaikantys įvairaus pobūdžio įrašai, atskleidžiantys daug įdomių buitinius bei socialinius žmonių santykius rodančių detalių. Tuo tikslu čia cituojamas nemažas pluoštas krikšto ir santuokos aktų pavyzdžių.

Didžiausią įvado dalį sudaro skyrius apie Molėtų krašto vardyną ir jo rašymo tradicijas metrikų knygose. Čia iš pradžios, po bendrojo pobūdžio pastabų apie Molėtų krašto asmenvardžius bei vietovardžius ir keleto publikuojamosios metrikų knygos citatų, rodančių vardyno užrašymo nevienodumą, lyginami šios knygos aktų įrašai su bene seniausios išlikusios Lietuvoje Joniškio bažnyčios krikšto metrikų knygos (1599–1621) įrašais, taip pat ir šiek tiek su XVII a. Šiaulėnų, XVIII a. Videniškių, Daugailių, Utenos, Alantos, Balninkų parapijų metrikų įrašais. Iš to lyginimo daroma išvada, kad Joniškio knygos vardynas esąs „įdomesnis už Molėtų K, S vardyną, nes JnšK užrašyta gerokai daugiau įvairesnių asmenvardžių lyčių“ (p. 22). Iš pateiktų Joniškio knygos įrašų pavyzdžių matyti, kad šios knygos vardynas yra ne tik įvairesnis, bet ir lietuviškesnis. Todėl būtų gerai, kad V. Garliauskas, išleidęs seniausią Molėtų parapijos metrikų knygą, parengtų spaudai ir tuo tarpu seniausia išlikusia Lietuvos metrikų knyga laikomą Joniškio krikštaknygę.

Tolesniuose įvado poskyriuose rašoma apie tris Molėtų krašto vardyno rašymo tradicijas: lietuviškąją, lenkiškąją ir lotyniškąją. Lietuviškajai priskiriamos „tiksliai užrašytos“ lietuvių vartotos asmenvardžių ir vietovardžių lytys, lenkiškajai – „apslavintos lytys“, o lotyniškajai – sulotynintos lytys. Šitokių tradicijų išskyrimas kelia tam tikrų abejonių, ypač dėl to, kad „tradicijos“ sąvoka čia suplakama su „lyties“ sąvoka, be to, kad labiau nusistojusių vardyno rašymo tradicijų tuomet dar

nebuvo: asmenvardžių ir vietovardžių rašymas metrikuose priklausė nuo metrikų aktus rašiusio asmens – jo lietuvių kalbos mokėjimo laipsnio, klausos, nuo sąmoningo nusistatymo išlaikyti autentiškesnes vardyno lytis ar keisti jas (slavinti, lotyninti) ir kitų aplinkybių (pvz., skubotumo rašant metrikų aktus). Juk neretai tirtoje Molėtų knygoje, kaip ir daugelyje kitų parapijų tokios rūšies knygų, dažnas asmenvardis ar vietovardis to paties asmens būdavo įvairiškai užrašomas (pvz. *Ažuožerių* kaimas Molėtų knygoje užrašytas ir de *Azuozary*, ir de *Azoozery*, de *Vzuzaru*, de *Azuzaru*, p. 156). Todėl, matyt, tikslingiau būtų kalbėti ne apie ano meto vardyno rašymo metrikų knygoje tradicijas, o apie tendencijas: tendenciją išlaikyti lietuviškas autentiškas lytis, slavavimo, lotyninimo tendencijas.

Išskyręs minėtąsias vardyno rašymo tradicijas, V. Garliauskas detaliau jų nekommentuoja: skyrium kalba apie „lietuviškas vardų lytis“ (p. 27–39), „apslavintas lytis“ (p. 39–44) ir „lotyniškas lytis“ (p. 44–47). Kaip matyti iš puslapių skaičiaus, daugiausia vietos jo darbe skirta lietuviškosioms lytims, nes šios yra pagrindinis tyrinėjimo objektas.

Lietuviškosiomis autoriaus laikomos tokios istorijos šaltinyje užrašytos asmenvardžių ar vietovardžių lytys, kuriose „<...>1) išlaikytos nepakeistos visos morfemos“ ir kuriose „2) raidės, žyminčios atitinkamus garsus, nepažeidžia lietuvių kalbos (šiuo atveju XVII a. Molėtų šnektos ir raštininko tarmės) fonetinės sistemos“ (p. 27). Jeigu dėl pirmosios sąlygos, ją kiek patikslinus (įterpus po *nepakeistos* žodį *svetimomis*), galima nesiginčyti, tai antroji taip suformuluota, jog be pavyzdžių sunku suvokti jos esmę. Po pastarosios pateiktas didelis publikuojamoje metrikų knygoje vietovardžių pluoštas, priskirtas prie lietuviškųjų lyčių kategorijos, taip pat neišsklaido dėl antrosios sąlygos kylančių abejonių (pvz., čia yra nemažai tokių gretiminių lyčių, kaip g. pl. *Krawielu* // *Krewielu* // *Kreuielu* // *Krewialu* „Kraujelių“; *Malatu* // *Maletu* „Molėtų“..., bet visos jos laikomos lietuviškomis).

Įdomu, kad publikuojamoje knygoje yra „grynai“ lietuviškųjų⁴ krikštavardžių: *Jonas*, *Barbora*,

⁴ Čia *grynai* mano parašytas kabutėse dėl to, kad genetiškai jie yra nelietuviški (daugiausia su-
lotyninti hebrajiškos kilmės).

Martinas, kurių reta kai kurių kitų parapijų metrikų knygoje. Kas kita XVII a. inventoriuose, kurių vieną (1665 m. Svobiškio dvaro) yra patyrinęs V. Garliauskas ir iš jo pateikęs 20 pavyzdžių.

Po jų kaip savotiška kompensacija už pavardžių rodyklės neįdėjimą 6 su puse įvado puslapių skirta lietuviškų pavardžių alfabetiniam sąrašui (p. 31–37). Šis sąrašas, apimantis 300 su viršum pavardžių, antroponimikos tyrinėtoji bus naudingas, nors, sprendžiant iš jo gale esančio sutrumpinimo *kt.*, nėra pilnas. Gerai, kad šiame sąrašė neišleistas prie pavardės esantis krikštavardis ir vietovardis, be to, laužtiniuose skliaustuose atstatyta dabartinė ar galima dabartinė pavardės lytis (dažnai užrašyta net fonetine transkripcija), pvz.: Casimiri *Baltrunas* [...] de Mafalifzki 1683 K Sv [Baltrūnas]; Alexij *Seza* de Skukudifzki 1685 K 2v [Šėža]; Martha *Burakicie* de Jodenu 1689 K 31 [bura.ḱīčæ]; Petri *Mileykis* [...] de Zamaki 1686 K 16v [mīlėiḱis]. Tačiau toks nevienodas asmenvardžių ir vietovardžių atstatymas, kuris, kaip pažymėta Pratarėje (p. 7), įsivestas norint diferencijuotai pateikti tarmines ir netarmines lytis, nereikalingas (pats autorius ten pat jį yra pavadinęs „rizikingu“). Viena, dėl to, kad atskirti jas ne visada lengva (nuosekliau diferencijos principas nepritaikytas ir paties autoriaus), o antra, onomastikos tikslams užtenka ir įprastinės rašybos ženklų.

Apžvelgus lietuviškąsias vardų lytis, atskirame poskyryje kalbama dar apie jų rašybą. Čia nemažai bendro pobūdžio pastabų apie lietuvių raštinijos atsiradimo reikšmę lietuviškų asmenvardžių ir vietovardžių gausėjimui nelietuviškuose šaltiniuose, apie publikuojamo metrikų teksto rašybos netobulumus ir kt., bet kai kurios iš tų pastabų abejotinos (pvz., pernelyg kategoriškai yra tvirtinimai, kad „lietuviška asmenvardžio ar vietovardžio lytis nelietuviškame šaltinyje galėjo atsirasti tik lietuviškai kalbant“, p. 39; kad „Klausinama [turbūt krikšto ar santuokos atveju? – J. P.] buvo vieną kartą“, ten pat). Metodiniu atžvilgiu panašaus pobūdžio pastabos būtų labiau tikusios „Lietuviškų vardų lyčių“ poskyrio pradžioje, be to, daugiau susietos su publikuojamais tekštais.

„Apslavintų lyčių“ poskyryje iš pradžios pateikiamas pluoštas apslavintų vietovardžių, o vėliau – asmenvardžių. Čia tvirtinama, kad būdin-

giausias slavinimo požymis esąs „lietuviškos galūnės pakeitimas“ (p. 41), bet keičiamos ir priesagos; kad „Visais atvejais bajorų pavardžių pateikiamos tik sulenkintos ar lenkiškos lytys“ (p. 42), „Tačiau dalies dvariškių ir kai kurių paprastų žmonių (baudžiauninkų) asmenvardžiai taip pat sulenkinti“ (ten pat). Visi šie ir kiti tvirtinimai pailiustruojami pluošteliais pavyzdžių ir nekelia abejonių, juoba kad panašių slavinimo atvejų esama ir kitų parapijų metrikų knygoje. Iš pavyzdžių matyti, kad Molėtų metrikų knygoje esama ne tik morfologinio, bet ir fonetinio slavinimo apraiškų (plg. *Giedroyc* „Giedrąitis“ de *Vciany* „iš Utenės“ ir kt.).

„Lotyniškų lyčių“ poskyryje aptariami būdingesni lotyniškų bei sulotynintų asmenvardžių ir vietovardžių atvejai Molėtų metrikų knygoje. Pažymėjus, kad lotyniškai esąs parašytas visas metrikų aktų („įrašų“) tekstas, konstatuojama, kad išskyrus keletą atvejų lotyniškomis formomis pateikti „beveik visi asmenų vardai“ (kitais sakant, krikštavardžiai), be to, valstybių (*Ruthenia*), regionų (*Samogitia*) pavadinimai; lotyniškais būdvardžiais įvardyti didesnių LDK miestų bei miestelių (de ciuitate *Vilnenfi*), vaivadijų (Districtus *Vilkomiriensis*), dekanatų (Decanus *Poboyscensis*), parapijų (Parochiae *Inturcensis*) pavadinimai (p. 44). Antrieji įvardijimo nariai (pavardės) paprastai nesą lotyninami: jie „veikiau slavinami“.

Po tokios bendro pobūdžio lotyniškųjų asmenvardžių bei vietovardžių charakteristikos „Lotyniškųjų lyčių“ poskyryje paliečiama keliolika atvejų, kur vietoj laukiamos lotyniškos galūnės tam tikrose konstrukcijose randama lietuviškoji (pvz.: p[ræ]sente Ioanne *Melunas* de Meluny; p[ræ]sente Andrea *Moskalunas* et Iosepho *Boreykis* de Boreyki). Be to, nurodoma nemažai ir tokių atvejų, kai lietuviškoji galūnė *-is* sutampanti su lotyniškąja ir esą sunku nustatyti jos kilmę (pvz. Patris *Andreae Datenis*; Patris *Stanislai Kapustenis*). Tačiau autorius pagrįstai *-is* galūnę čia laiko lietuviškąja n. sg. galūne, o ne lotyniškąja trečiosios linksniuotės nom. ar gen. sg. galūne (p. 46). Galimà yra ir autoriaus prielaida, kad asmenvardžio *Puszynis* galūnė *-is* žodžių junginyje „Patris Ioanis *Puszy-nis*“ galėjo atsirasti „dėl prieš tai esančios lotyniškos vardo *Ioanis* gen. sg. lyties, plg. kaimo vardą *Pušynai*, kuris kilęs iš asmenvardžio

Pušynas“ (p. 45). Bet man įtikimesnė prielaida, kad čia yra n. sg. *Pušinis* – mūsų laikais žinoma tokia pavardė (ją turėjo vienas žymesniųjų Lietuvos komunistų veikėjų), kažkodėl neužfiksuota LPŽ. Galėjo egzistuoti ir pavardė *Žagāris*, LPŽ užfiksuota iš Šutų km. (Švenčionių raj.), pagrečiui su *Žāgaras*, todėl jos nederėtų laikyti „neegzistavusia lytimi“ (p. 46)⁵.

Paskutinis įvado skyrius, tiesiogiai nesusijęs su publikuojamu metrikų tekstu, – „Seniausi Molėtų krašto oikonomai“ (p. 47–63). Jame operuojama ne tik Molėtų parapijos, bet ir Alantos, Antalieptės, Balninkų, Daugailių, Jonišio, Klovainių, Kupišio, Kuktiškių, Linkmenų, Linkuvos, Salantų, Utenos, Videniškių XVII–XVIII a. metrikų knygomis, taip pat Ambraziškių, Antagrabuosčių, Antaisetės, Balninkų, Girsteitiškio dvarų ar palivarkų inventoriais, Ukmergės teismo aktais, Stirnių–Kediškių, Šešuolių–Skrebulių dvarų tam tikrais dokumentais. Be to, jame panaudota nemaža spausdintų istorijos šaltinių, tarp jų „Livonijos kronika“, „Lietuvos Metrikos“ 6 knyga (žr. Šaltinių sutrumpinimų sąrašą, p. 170–172).

Seniausių Molėtų krašto oikonomų apžvalga pateikiama pagal amžius: pradedama nuo XIII a. ir baigiama XVII amžiumi. Manoma, kad seniausias gyvenamosios vietos vardas, susijęs su Molėtų kraštu, esąs *Noliškis*, 1298 m. minimas Livonijos dokumentuose ir K. Būgos tapatintas su *Nalšia* (Nalexe) (p. 47). XIII amžiui K. Būgos esą priskirti ir *Tauragnų*, *Utenos* vietovardžiai. Taigi chronologizuojant šio amžiaus vietovardžius remiamasi mūsų lingvistikos klasiku ir naujų vietų vardų neiškeliama.

Daugiau vad. Molėtų krašto vietovardžių randama XIV a., ypač Henriko Latvio ir Hermano Vartbergės „Livonijos kronikose“, iš kurių pateikiama keletas citatų su jose minimų vietų pavadinimais: *Antezelve*, *Dobinge*, *Eynare*, *Gaweyken*, *Labbenare*, *Silnike*, *Taurage* ir kt. Tačiau kronikose nesą minimas *Molėtų* pavadinimas, jis *Moletani* forma užfiksuotas 1387 m. Jogailos privilegijoje Vilniaus vyskupui. Įvado autoriaus nuomone, tai galėjęs būti ankstesnis Molėtų pavadinimas

⁵ Netoli Punios yra ir kaimo pavadinimas *Žagāriai*, žinomas jau iš XVII a. antrosios pusės Punios parapijos metrikų.

su priesaga *-onys* (plg. *Gečionys, Kairionys, Kulionys, Poškonys, Trumponys, Skiemionys* ir kt. Molėtų krašto vietovardžius) (p. 49). Šitokia prielaida yra gana patikima. Mažiau patikimas yra kronikose fiksuoto pavadinimo *Heidolathen* („*districtus Heidolaten*“) siejimas su dabartiniais *Gudeikiais* ar lietuviško vertimo teksto *Gudaičiais* (su pridėtu klaustuku), nes toks distriktas iš kitų istorinių šaltinių, rodos, nežinomas. *Heidolathen* iš tikrųjų yra labai „neaiškus ir neatpažįstamas“ pavadinimas (p. 48).

XV a. Molėtų krašto vietovardžių (gyvenviečių) pavadinimams pailiuoti V. Garliausko remiamasi Krokuvos universiteto matrikulomis, kuriose dažnokas esąs oikonimas *Giedraičiai* (de *Gyedroythy* 1460 m., de *Gyedroty* 1472 m., de *Gyethroczy* 1499 m. ir kt.). Be šio, kiek plačiau komentuojamo, iš įvairių šaltinių minimi dar *Onykschty* 1475 m., *Biucziszki* 1478 m., *Dvbingi* 1482 m., *Скудутишки* 1492 m. ir apibendrinamai konstatuojama, kad „XV amžiaus Molėtų krašto gyvenamųjų vietų vardų duomenys yra skurdūs“ (p. 50)).

Jau gerokai didesnis vietovardžių kiekis surastas įvairiuose XVI a. šaltiniuose. Kaimų, dvarų, žemės sklypų pavadinimų žodynėlis apima net per 80 vienetų. Tarp tų pavadinimų nemažai ir tokių, kurie neišliko ligi mūsų laikų, pvz.: **Girnakuliai, *Antaželvė, *Manvydiškė* ir kt. (žodynėlyje pažymėti žvaigždute ir įrašyti lenktiniuose skliausteliuose). Autoriaus suminimas pluoštas tokių vietovardžių, kurie vėliau buvę pakeisti kitais. Bet nelabai aišku, kuo remtasi nustatant pakitimą: ar šaltiniuose buvęs dvejopas to paties kaimo pavadinimas, ar tai nustatė pats V. Garliauskas iš tam tikrų duomenų. Galima suabejoti ir dėl kai kurių vietovardžių atstatų (atstatytų lyčių), pvz., iš „*Sioło Żokowiczow*“ ir „*poddanych Żukowiczow*“ atstatoma **Žiukėnai*, bet tikslesnė būtų *Žakavičiai* ar *Žiūkavičiai* (iš *Žiūkaĩ*), nes *Žiūkų* kaimo pavadinimas yra išlikęs Pietų Lietuvoje⁶. Apskritai neretu atveju nelietuviškuose šaltiniuose iškraipytų lyčių atstatymas būna problemiškas.

⁶ Žr. minėtą leidinį „XVII a. antrosios pusės Punios parapijos asmenvardžiai ir vietovardžiai“, p. 153.

XVII amžius autoriaus laikomas tokiu, kuriame įvykę „didieji vardyno pasikeitimai“, nes tada „buvo smulkmeniškai dokumentuota visa veikla“, „nuo kanceliarinės LDK rusų kalbos pereita prie kitų kanceliarinių kalbų: lenkų, lotynų“, „bažnytinė metrikacija apima visus žmonių sluoksnius ir visas atkampias Lietuvos vietas“ (p. 56). Nors kai kurie iš šių teiginių nelabai tikslūs (nepasakyta, kokia „veikla“ turėta galvoje, lotynų kalba traktuojama kaip vėlesnė už kanceliarinę slavų kalbą), tačiau iš tikrųjų XVII a. buvo toks, kuriame pasirodė labai daug rankraštinių dokumentų, fiksavusių Lietuvos onomastiką.

Šio amžiaus dokumentuose užrašytiems vietovardžiams iliustruoti pateikiama pavyzdžių iš 1596–1624 m. Ukmergės pavieta kanceliarine slavų kalba rašytos knygos (išspausdintos 1912 m.), iš Videniškių 1652–1669 m. krikšto metrikų knygos, iš 1656–1665 m. Alantos krikšto ir santuokos metrikų knygos. Kai kurie šiose knygose fiksuoti pavyzdžiai įvado autoriaus komentuojami, palyginami su publikuojamosios knygos pavyzdžiais.

Apskritai V. Garliausko įvadas yra turiningas, kupinas įvairių įžvalgių pastebėjimų bei komentarų. Tačiau jame trūksta didesnio nuoseklumo, atskirų formulavimų tikslumo. Susidaro įspūdis, kad autorius vietomis yra paskendęs savo sukauptos onomastinės medžiagos gausybėje ir nespėjęs visko kaip reikiant apgalvoti. Netgi Molėtų kraštą jis yra taip išplėtęs, jog jam priskyres gana tolimas vietoves, tokias kaip Anykščiai, Tauragnai, Utena.

Žinoma, vertingiausia V. Garliausko, kaip ir kitų autorių, panašios rūšies darbų dalis – metrikų tekstų ar/ir juose esančių asmenvardžių bei vietovardžių publikacija. Jau recenzijos pradžioje minėta, kad šio autoriaus darbe (bene pirmą kartą liuanistikos istorijoje) paskelbtas ištisinis vienos metrikų knygos tekstas. Tokio ištisinio teksto parengėjui, užsibrėžusiam atstatyti, be mažų išimčių, ir sutrumpintas lotyniškų žodžių lytis, prirėkė žymiai daugiau laiko negu tiems, kurie ribodavosi vien tik asmenvardžių ar/ir vietovardžių šifravimu bei pateikimu. Juoba kad publikuojamame tekste, kaip ir daugelyje panašių tekstų, būta ir neaiškių vietų, neaiškių raidžių. Todėl *volens nolens* nebuvo galima autoriui apsieiti be klaustukų, be individualios interpretacijos (*a* ir *e* neryškumo, didžiųjų raidžių

rašymo ir kai kuriais kitais atvejais). Apie visa tai užsimenama prieš publikuojamos Molėtų krikšto metrikų knygos (Nr. 1) pradžią įrašytose įvadinėse pastabose (p. 65). Tiesa, buvo ir viena lengvinamoji aplinkybė, nebūdinga kai kuriems kitiems tokios rūšies tekstams, būtent ta, kad publikuojamą Molėtų krikšto ir santuokos metrikų knygą rašė tik vienas žmogus – klebonas Jonas Kazimieras Bžezewskis (Joannes Cazimirus Brzezewski), todėl nebūta didelių rašysenos įvairavimų, kurių daug pasitaikydavo ne vieno asmens rašytuose kitų parapijų metrikų tekstuose.

Metrikų tekstai parengti laikantis įprastinių tekstologinių reikalavimų – stengiantis išlaikyti autentiškas lytis ir nemėginant vienodinti grafikos skirtybių (išskyrus didžiosios *J* perteikimą visur *I* ir žodžio pradžios didžiąją *S*, neretai panašią į *f*, apibendrintą *S* raide). Kadangi darbe nėra pavardžių rodyklės, būtų buvę ne pro šalį jas tekste išryškinti riebesniu šriftu (taip būtų buvę lengviau pavardes pastebėti). Gerai, kad išnašose ištaisytos neabejotinos originalo klaidos, o tekste laužtiniuose skliaustuose atstatytos praleistos raidės. Tik tai kur ne kur galima aptikti išnašoje neištaisyta ar tekste nepažymėta praleista raidė. Pavyzdžiui, būtų pravertusi žvaigždutė su išnašos pastaba tokiais atvejais, kaip *Braszkiſz* K 259–1687⁷, *Drukſzysz* K 265–1687, *Geyluſzysz* K 421–1689, kur, be abejonės, turėtų būti galūnė *-s* (plg. *G[o]yluſzif* K 486–1690). Taip pat išnašose derėtų aiškinti ir tokias teksto lytis: *Alkſznis* K 282–1687 [=Alksnis]; *Thouas* K 157–1685 [=Tomas?], *Iwowiecz* K 167–1685 [=Iwonicz, plg. l. *Iwonec*], *Iauicka* K 570–1691 [=Janicka], *Kreywołaydelis* K 241–1686 [=Kraujalaidėlis, plg.: *Krawiełaydelis* K 514–1690]. Tiesa, įvade pastarasis yra atstatytas fonetine transkripcija, bet pastaba apie jį išnašoje taip pat nekenktų. Stinga tekste skliausteliuose įspraustų raidžių žodžiuose *ozephicie* S 3–1682 [=Jozephicie], *Kiioiensi* S 36–1684 [=Kiioviensi?]. Tačiau tokių dalykų pastebėta nedaug, o jų visiškai išvengti turbūt neįmanoma.

⁷ Čia pirmasis skaitmuo žymi akto numerį, antrasis – metus (V. Garliausko pavyzdžių sąrašuose daroma priešingai: pirma pažymėti metai, po jų eina santrumpa *K*=Krikšto metrikai arba *S*=Santuokos metrikai.

Vertinga yra ir darbo gale pateikta vietovardžių rodyklė, kurioje yra apie 260 antraštinių jų lyčių. Trumpoje jos įžangoje sakoma, kad „Šioje rodyklėje pateikiama kiekviena vardo [tiksliau – vietovardžio *J. P.*] lytis, nurodomi metai ir kokiam puslapyje ji užrašyta. Taip pat nurodoma, kiek kartų užrašyta [...] Prie kiekvieno vietovardžio pateikiama lokalizacija, išskyrus visai neaiškius atvejus“ (p. 155). Šitokia, ne visai tiksliai formuluota vietovardžių rodyklės forma nėra informaciniu atžvilgiu labai tinkama. Visų pirma neaišku, kokios vietovardžių lytys iškeltos į antraštę. Pavyzdžiui, po pirmųjų keturių antraštinių vietovardžių lyčių *Aidičėiai* k., *Aigėlai* k., **Aisetai* k., *Akmėniai* k. parašyta *Čiulėnai* Mlt, o toliau po brūkšnio nurodomi tų lyčių pavartojimo atvejai. Iš jų galima spręsti, kad antraštiniai yra dabar egzistuojantys kaimų pavadinimai, o žvaigždutė žymi atstatytus metrikuose fiksuotus vietovardžius. Tačiau ką žymi *Čiulėnai*? Kokia jų sąsaja su *Aidičėiais*, *Aigėlais*, *Aisetais* ir *Akmėniais*? Į šiuos klausimus įžangėlėje nėra atsakymo. Apskritai, mano nuomone, antraštinėmis lytimis turėtų eiti metrikuose fiksuotos, t. y. tos, kurios yra tyrinėjimo objektas, o ne dabartinės formos.

Daugeliu atvejų gana tiksliai atstatytos antraščių dabartinės lytys. Tačiau nemažai pasitaiko ir abejotinų atstatų. Pavyzdžiui, kaimo pavadinimo *Andrašiūnai* lizde yra ir lytis de *Andruſzy* (p. 155). Iš jos tikslėsnė būtų atstata *Andriušiai*; *Antā-malkėstės* lizde: greta neabejotinų lyčių yra de *Antamalki*, de *Vnutamalkies* ir de *Alkamantis*, iš kurių paskutinė ypač nutolusi savo forma nuo antraštinės (p. 156). Todėl geriau būtų buvę atstatyti atskirus lizdus: **Antamalkė* ir **Alkamantė* arba atskirą **Antamalkė* (pastarąją traktuojant kaip metatezinį variantą). Tas pat pasakytina ir apie *Aveliškės*, atstatytą lytį iš de *Auely* (ten pat), de *Eziery* pateiktą *Ažuožerių* lizde (t. p.), *Budriškės*, atstatytas iš de *Budreyki* ir de *Budru* (p. 157), *Damóšiškės*, atstatytas ir de *Demeyczy*, de *Demeyzsu* (čia turbūt raidės *z* ir *s* yra spaudos riktas: turėtų būti *sz*) (p. 158). Iš lyčių de *Kawalifzki* (2x), de *Kawelifzku* netinka atstatyti *Kavalniškiai* (turėtų būti *Kavoliškės* ar *Kavoliškiai* resp. *Kaveliškės* ar *Kaveliškiai*) (p. 161). Lyties de *Matulenu* nederėtų dėti prie antraštinės *Matulėnai* (plg. pavardę *Matulis*), de *Maldėyki* – prie *Meldeikiškių* (plg.

pvd. *Maldeikis*); de *Mikuciu*, de *Mikuci* – prie **Mikutėnu*; de *Milunu*, de *Miluniu* – prie *Miliai* (p. 163); de *Noreyki*, de *Nareyki* – prie *Noreikiškių*; de *Paduaru* – prie *Padvarnių* (p. 164); de *Purwifzki*, de *Puruizski* – prie *Purvėnu*; de *Raukucifzki*, de *Raukutiszku...* – prie *Raukūčių*; de *Rauputiszki* (2x) – prie *Raūpiškio* (p. 165); de *Sunklady*, de *Sunkladu* – prie *Saŋklodiškių*; de *Skreli*, de *Skreliu* – prie *Sklėriškė* (plg. pvd. *Sklėrius*) (p. 166); de *Szaduyki* – prie *Šeduikiai* (yra ne tik pvd. *Šeduikis*, bet ir *Šaduikis*); de *Szostaki* – prie *Šeštōkiškės* (yra ir pvd. *Šeštōkas*, *Šostakas!*) (p. 167); de *Szniru*, de *Sznireni* – prie *Šnieriškės*; de *Wayfzniu*, de *Weyszniu* – prie *Vaikšniūnai*; de *Vanagi*, de *Wanagi* – prie *Vānagiškės* (p. 168); de *Witkeny* – prie *Vitkūnai*; de *Zeloniu* – prie *Žalėniškis* (p. 169). Suprantama, kad įvairuojančių bei metrikuose iškraipytų lyčių atstatymas yra nelengvas dalykas. Todėl prie kai kurių iš jų neišvengiamas klaustuko ženklas. Rodyklėje toks ženklas pridėtas prie antraštinių lyčių *Čečerviškiai?* (atstatytos iš de *Czczory* 2x) (p. 157), *Gadonski?* (iš de *Gadonski*) (p. 158), *Gegužinė?* (iš de *Geguzy*), *Gráužė?* (iš de *Gryzifzki*) (p. 159), **Kaliačiai?* (iš de *Kaleciu*), *Kamūžė?* (iš de *Komayki*) (p. 160), *Sklėriškės?* (iš de *Skreli*) (p. 166), *Ūta?* (iš de *Vteniczu*) (p. 168) ir *Vilkiškės* (iš de *Vilkunu?*). Kai kurios iš šių lyčių keistokai, visai nesuprantamai atstatytos, ypač *Čečerviškiai*, *Gráužė*, *Kamūžė*, *Ūtā*, – jos net sukirčiuotos ir nepažymėtos žvaigždute. Šios lytys, matyt, ir dabar dar egzistuoja, bet koks jų ryšys su metrikuose užfiksuotomis? Jos, kaip ir anksčiau minėtos, akivaizdžiai rodo autoriaus pasirinkto rodyklės sudarymo principo neistoriškumą.

Pasirinktasis principas gerokai sunkina ir praktinį naudojimąsi rodykle. Metrikų aktuose radęs tam tikrą vietovardžio lytį, pvz., de *Purwifzki* ar de *Szostak*, veltui ieškosi antraštinių lyčių *Purviškiai* (resp. *Purviškės*) ar *Šostakai*, nes jos slypi lizduose, turinčiuose antraštines lytis *Purvėnai* ir *Šeštōkiškės*. Praktiniu požiūriu rodyklėje, kaip ir visais kitais atvejais, geriau prie cituojamų pavyzdžių nurodyti ne metrikų knygos puslapio (originalo knygos vėlesniųjų tikrintojų paprastai būna paginuotos lapų numeriais), o akto numerį. Taip lengviau susirasti norimą lytį.

Čia pasakytos kritinės pastabos nenustelbia V. Garliausko darbo mokslinės vertės. Jame panau-

dota daug archyvinių (bažnytinių ir inventorinių) šaltinių, pirmakart lietuvių istoriografijoje publikuotas ištisinis XVII a. krikšto ir santuokos metrikų tekstas, pateikta, nors ir ne visai tinkamais principais sudaryta, tame tekste fiksuotų vietovardžių rodyklė, plačiame įvade apibūdinta bibliografiniu ir tekstologiniu atžvilgiu publikuotoji metrikų knyga, lietuviškosios, apslavintosios ir lotyniškosios teksto lytys, istoriškai (pagal atskirus amžius) charakterizuoti seniausi Molėtų krašto oikonomimai, paliesta su lietuvių istorine onomastika susijusių dalykų (lietuviškų krikštavardžių vartosenos santykis metrikų knygoje ir inventoriuose, metrikų lietuviškų lyčių rašybos ryšys su spausdintųjų raštų rašyba ir kt.).

Baigiant recenziją norėtuosi iškelti aikštėn keletą bendro pobūdžio dalykų dėl bažnytinių metrikų tekstų skelbimo bei tyrinėjimo. Tai, man rodos, dabar labai aktualu, ypač turint prieš akis ateities perspektyvą.

Kaip minėta, bažnytinių tekstų onomastikos tyrinėjimai, prasidėję XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigoje, tolydžio vis labiau ėmė plėstis. V. Garliausko darbas yra pavyzdys, rodantis, kad į juos gali įsitraukti ne tik lituanistai, bet ir klasikai. Pastariesiems, ypač senųjų bažnytinių metrikų (XVI–XVIII a.) knygos, be kita ko, gali suteikti medžiagos ir lotynų kalbos vartosenai praktinėje sferoje tirti, nekalbant jau apie tai, kad jie gali tiksliau atkurti publikuojamus lotyniškai rašytus tekstus, profesionaliau pakomentuoti sulytynintą onomastiką.

Ryšium su tuo kyla klausimas, kaip, kokia forma tikslingiau publikuoti bažnytinius metrikų tekstus: ar ištisai (kaip V. Garliausko atveju), ar tiktai pateikiant tuose tekstuose esančius asmenvardžius bei vietovardžius. Be abejonės, abu būdai yra geri, svarbu čia tik publikavimo tikslai. Ištisinis yra naudingesnis tautos istorijos tyrinėtojams, nes metrikuose esama daugiau ar mažiau jų rašytojų pastabų apie tam tikros epochos ir vietovės realijas (žmonių socialinę kilmę bei būklę, profesiją, egzistavusias įstaigas ir kt.). Neištinis, t. y. toks, kuriame tam tikra (paprastai alfabetine) tvarka pateikiami visi metrikuose fiksuoti asmenvardžiai ir vietovardžiai, naudingesnis lingvistams, ypač onomastikos specialistams, rašantiems istorinius ar kitokius tikrinių žodžių

žodynus. Galimas, žinoma, ir trečiasis būdas: iš-
tisinio teksto su asmenvardžių bei vietovardžių ro-
dyklėmis (resp. sąrašais, žodynėliais) skelbimas.
Tai optimaliausias, bet daugiausia darbo ir laiko
reikalaujantis būdas.

Tačiau turint galvoje ateities perspektyvos už-
davinius parengti ir išleisti istorinius ar tezauro
tipo Lietuvos asmenvardžių ir vietovardžių žody-
nus, svarbu pasirinkti ne tik vieną iš čia suminėtu
publikavimo būdų, bet ir tinkamiausią tam tikro
būdo formą. Tą formą derėtų mūsų onomastikos
specialistams apsvarstyti, išdiskutuoti ir rekomen-
duoti kaip patogiausią bei tinkamiausią minėtiems
uždaviniams spręsti.

Taupumo ir informacijos greitumo atžvilgiu
tinkamiausias, man rodos, yra ne ištisinų metrikų
tekstų, bet juose esančių asmenvardžių ir vietovar-
džių sąrašų (žodynėlių) ar/ir rodyklių skelbimas pa-
gal tam tikrą onomastų išdiskutuotą ir aprobuotą
vienodą formą. Tačiau ta forma neturėtų būti tokia
kaip recenzuojamoje Garliausko knygoje, kur ant-
raštinėmis vietovardžių rodyklės lytimis dažniau-
siai eina ne metrikuose esančios, bet į dabartinę ben-
drinę kalbą atstatytos lytys su labai neaiškia jų lo-
kalizacija. Lokalizuoti prieš keletą šimtmečių
egzistavusių kaimų, palivarkų, dvarų, ypač išnyku-
sių, pavadinimus – be galo sunkus, specialių studi-
jų reikalaujantis uždavinys.

Jonas Palionis